

MATERIAŁY JÓZEFA HEŁCZYŃSKIEGO
(1889 – 1975)
(25)

Józef Hełczyński syn Stefana i Karoliny Emilii urodził się 1 września 1889 r. w Radomsku. Naukę rozpoczął w szkole początkowej w Warszawie, następnie uczęszczał do Szkoły Wróblewskiego (do 1904 r.), po czym przeniósł się do szkoły Wojciecha Górskiego, gdzie uczestniczył w strajku szkolnym w 1905 r. Od jesieni 1905 r. kontynuował edukację w gimnazjum Emiliana Konopczyńskiego, którą ukończył w 1908 r. Jeszcze jako uczeń wstąpił do Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, w którym aktywnie działał do chwili jego rozwiązania po ostatniej wojnie. W latach 1907-1909 był przewodniczącym Sekcji Młodzieży Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Warszawie.

W latach 1908-10 pracował jako nauczyciel domowy pod Grodnem i pod Kurskiem. Jesienią 1910 r. wyjechał do Paryża i rozpoczął studia na Uniwersytecie Paryskim. Owocem pobytu Józefa Hełczyńskiego we Francji był jego artykuł zamieszczony w „Ziemi”(nr 36/1911, s.589-591) na temat *Najdawniejszych pamiątek polskich w Paryżu*. Po roku nauki w Paryżu przeniósł się na Uniwersytet Jagielloński na Wydział Filozoficzny (polonistyka), gdzie studiował z przerwami w latach 1911-16. Jednocześnie od 1915 r. podjął pracę jako nauczyciel języka polskiego w odradzającym się szkolnictwie polskim w Warszawie. W latach 1915-1916 uczył w gimnazjach: S. Chmielewskiej, T. Sadkowskiego i E.A. Rontalera. W tym czasie Józef Hełczyński uczestniczył w pracach Polskiego Towarzystwa Harcerskiego, m.in. był sekretarzem redakcji „Harcera” (1916-1917).

We wrześniu 1916 r. rozpoczął pracę w Gimnazjum im. Władysława IV, w którym nauczał do chwili przejścia na emeryturę w r. 1931. W latach 1937-1939 Józef Hełczyński był sekretarzem redakcji „Ziemi”, Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

W czasie okupacji nauczał m.in. w Liceum im. W.G. Górskiego i Gimnazjum im. Władysława IV, średnich szkołach konspiracyjnych. Pracował również w Radzie Głównej Opiekuńczej, zajmując się dziećmi. Po wojnie kontynuował pracę w szkolnictwie warszawskim (Liceum im. Władysława IV, Liceum Pedagogiczne im. Spasowskiego). W 1953 r. Józef Hełczyński przeszedł na emeryturę. W latach sześćdziesiątych współpracował z Instytutem Badań Literackich PAN.

Józef Hełczyński jest autorem kilku opracowań przeznaczonych dla młodzieży szkolnej. Dwie z nich, *Stawianie znaków przestankowych. Wskazówki praktyczne. Poradnik dla uczniów szkół średnich*, (Lwów-Warszawa 1929), *Słownik ortograficzny dla szkół powszechnych i niższego gimnazjum* (Lwów-Warszawa 1931) dotyczyły przedmiotu wykładanego przez Józefa Hełczyńskiego w szkołach, pozostałe opublikował w 1938 r. i zawierały one zbiór przepisów dla organizacji młodzieży szkolnej: *Samorząd klasowy i szkolny; Pisanie ustawy spółdzielni uczniowskiej, kół szkolnych; Prowadzenie uproszczonej rachunkowości i biurowości w organizacjach uczniowskich*.

Był żonaty z Władysławą Delfiną, z którą mieli dwoje dzieci: \

Józef Hełczyński zmarł 12 sierpnia 1975 r. w Warszawie

Józef Hełczyński swoje zbiory sprzedał do Archiwum PAN w kilku partiach w latach 1957, 1960, 1966. W 1966 r. materiały te obejmowały ok. 0,40 mb. akt, po uporządkowaniu liczą 43 jednostki. Wstępne prace porządkowe nad spuścizną przeprowadził Tadeusz Epstein w latach 1982-1983, wykonując inwentarz kartkowy do kolekcji medali i znaczków metalowych oraz drobnych druków ulotnych, zaś w 1988 r. zakończył opracowywanie materiałów J. Hełczyńskiego.

Ze względu na specyficzny charakter spuścizny J. Hełczyńskiego, nadano jej nieco inny układ niż jest to praktykowane w Archiwum PAN. Pierwsza część spuścizny obejmuje

materiały dotyczące życia i działalności J. Hełczyńskiego: jego prace (j.a. 1), dokumenty związane z jego działalnością społeczną (j.a. 2-3), materiały biograficzne (życiorys, dyplomy, legitymacje, zaświadczenia i fotografie j.a. 4-5), korespondencję m.in. listy Ignacego Chrzanowskiego (j.a. 6) oraz materiały rodzinne (j.a. 7). Druga część materiałów J. Hełczyńskiego zawiera rękopisy i druki o różnym charakterze i tematyce, zgromadzone przez twórcę spuścizny. Zbiór ten był już częściowo porządkowany przez J. Hełczyńskiego, dlatego przy opracowywaniu kolekcji starano się, gdzie to było możliwe, zachować dawny podział na jednostki. Materiały zostały zgrupowane w układzie rzeczowo-chronologicznym. Na początku wyodrębniono jednostki zawierające obok druków także rękopisy: rękopisy i druki dotyczące Henryka Sienkiewicza, Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów oraz zbiór różnych dokumentów rękopiśmiennym (j.a. 8-10). Wśród rękopisów zasługuje na uwagę korespondencja Antoniego Fertnera (1874-1959) wiceprezesa Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów i znanego aktora, a w niej autografy Henryka Sienkiewicza i Bolesława Prusa (j.a. 8). W papierach związanych z Warszawskim Towarzystwem Cyklistów znajdują się autografy utworów Artura Gliszczyńskiego (j.a. 9).

W kolekcji druków wyodrębniono materiały dotyczące kultury, oświaty, szkolnictwa i nauki (j.a. 11-16), w tym zbiór programów, zaproszeń, biletów i afiszów teatralnych z lat 1879-1939 (j.a. 11). Zaś w j.a. 13 zgromadzono materiały związane z życiem polskich organizacji kulturalnych, politycznych i społecznych za granicą, głównie we Francji (1891-1911). Kolejne jednostki (j.a. 14-15) obejmują druki dotyczące szkolnictwa i organizacji młodzieży szkolnej w Warszawie (1915-1939).

Licznie reprezentowane są w kolekcji J. Hełczyńskiego druki związane z życiem politycznym i społecznym ziem polskich w latach 1905-1922. Znajdują się tu materiały do dziejów ruchu robotniczego (j.a. 19), zbiór druków z okresu I wojny światowej, głównie z terenu miasta Warszawy, dotyczący działających wówczas organizacji społecznych, politycznych i wojskowych (j.a. 21-25), zbiór list wyborczych, odezów i deklaracji z okresu wyborów do Rady Miejskiej m.st. Warszawy w 1916 r. (j.a.24). Z późniejszych lat pochodzą druki związane z plebiscytem i powstaniem śląskimi (j.a. 28) oraz ulotki wydawane w związku z wyborami do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1928 (j.a. 29). Z czasów I wojny światowej i dwudziestolecia międzywojennego pochodzi zbiór drobnych druków ulotnych obejmujących: karty żywnościowe (j.a. 30), druki kwest ulicznych, druki urzędowe, banknoty, obligacje itd.

Dla materiałów znajdujących się w j.a. 30-31 wykonano inwentarz kartkowy. Kolekcję druków ulotnych uzupełniają gazety i czasopisma z lat 1819-1957 w kilkunastu jednostkach.

Książki i broszury nie mające związku tematycznego z pozostałymi materiałami umieszczono w j.a. 43 m. in. A. Eibl, *Szkice i kontury z Lutni* (Kraków 1903); *Pamiętka pochodu narodowego 3 maja 1916* (Warszawa 1916); [Leon Wasilewski], *Odbudowanie państwa polskiego. Dokumenty chwili bieżącej* (Kraków 1916, z. 1); *Cześć pieśni ! Pamiętka z pierwszego Wszepolskiego Zjazdu Stowarzyszeń Śpiewaczy w dniach Zielonych Świąt 4 i 5 czerwca 1922 roku w Warszawie*. Niektóre pozycje tej jednostki przechowywane są w bibliotece Archiwum PAN „Przegląd Pedagogiczny” 1925 z. 1 – tom poświęcony prof. Lucjanowi Zarzeckiemu; „Rocznik Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego”, (1907 i 1908); *Pamiętka dni jubileuszowych Aleksandra Świętochowskiego* (Warszawa 1908).

Obok rękopisów i druków w spuściznie J. Hełczyńskiego znajduje się zbiór medali i znaczków metalowych. Ze względów technicznych kolekcja ta przechowywana jest w Zbiorze Medali Archiwum PAN. Medale i plakietki metalowe ze spuścizny Józefa Hełczyńskiego zostały wpisane do *Księgi Inwentarzowej Medali Archiwum Polskiej Akademii Nauk* dnia 2.I.2001 roku pod numerami inwentarzowymi od 894 do 930.

Materiały Józefa Helczyńskiego zostały opatrzone w Archiwum PAN sygnaturą 25. W inwentarzu znalazły się 43 jednostki i dwa aneksy. Dodatkowo sporządzono aneks prasy i czasopism występujących w całości spuścizny. W bazie szukajwarchiwach ma nr 485.

Źródła i bibliografia

1. *Materiały Józefa Helczyńskiego*, Archiwum PAN, sygn. 25, j.a. 1, 2, 4.
2. Informacja prof. Jerzego Kondrackiego,
3. *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz Wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych*, Rocznik II, Warszawa 1926, s.236.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

Pozycja inwentarza

I. Materiały twórczości naukowej, działalności społecznej, materiały biograficzne, korespondencja, materiały rodzinne	1 - 7
II. Kolekcja rękopisów i druków	8 – 43
Aneksy	1-2

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ, DZIAŁALNOŚCI SPOŁECZNEJ, MATERIAŁY BIOGRAFICZNE, KORESPONDENCJA, MATERIAŁY RODZINNE

1. Prace popularno-naukowe.
1938, druk., sz., s. 34+22+33+63
2. Materiały dotyczące działalności Józefa Helczyńskiego w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym.
Legitymacje, zaproszenia, korespondencja, druki
1908-1950, rkp., druk., j.a. pol., ros., l., k. 79.
3. Materiały dotyczące działalności Józefa Helczyńskiego w Stowarzyszeniu Nauczycielstwa Polskiego.
1916, rkp., druk., l., k. 8
4. Dokumenty osobiste i rodzinne
Życiorys, dyplomy, legitymacje, zaświadczenia.
1906-53, rkp., druk., j.a. pol., niem., ros., sz., l., k. 75 + s. 48
5. Fotografie.
Zabytki polskie w Paryżu i Montmorency, Krzemieniec, Wiśniowiec i Zbaraż.
Przed 1939, klisze szklane 23.

6. Korespondencja
1915-36, rkp., masz., j.a.pol., niem., l., k. 18, zob. aneks 1

7. Materiały rodzinne.
List Heleny z Mniszków-Tchórznickich Radomskiej do Anieli Kaetzlerowej z
Hełczyńskich
Po 1910 – przed 1920, rkp., l., k. 2

II. KOLEKCJA RĘKOPISÓW I DRUKÓW

8. Rękopisy i druki dotyczące Henryka Sienkiewicza.
Korespondencja, m.in. listy Henryka Sienkiewicza i list Bolesława Prusa. Wycinki z
gazet, zaproszenia
1900-1967, rkp., druk, fotografie, plakietka plastikowa, j. pol., ros., l., k. 35

9. Materiały dotyczące Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów.
Wiersze Artura Gliszczyńskiego, utwór muzyczny Leopolda Lewandowskiego,
rocznik pisma „Cyklista” z 1892. Wycinki z „Kuriera Porannego”.
1892-1912, rkp., druk, nuty, j. pol., ros., sz., l., k. 9 +98.

10. Rachunek na 8000 guldenów dla adwokata Zawadzkiego, wystawiony przez Piotra
Steinkellera; Paszport Władysława Jasińskiego, Zaproszenie na uroczystą mszę odprawioną
19.IX.1898 w kościele św. Jana w Warszawie w intencji cesarza Austro - Węgier i jego
małżonki; Lista obecności z posiedzenia senatu [?] Uniwersytetu Warszawskiego z 1916 r. z
32 autografami m.in. Bronisława Chlebowskiego, Samuela Dicksteina, Marcelego
Handelsmana, Edwarda Lothe, Józefa Siemieńskiego, Stanisława Szobera
1832-1916, rkp., druk, j. pol., franc., niem., l., k. 3.

11. Teatralia i muzykalia.
Programy teatralne, zaproszenia, bilety, afisze.
1879-1939, druk, j. pol., franc., niem., ros., sz., l., k. 143.

12. Maria Dąbrowska, Bolesław Prus i Stanisław Wyspiański
Wycinki z gazet i publikacje dotyczące
1903-1957, druk, l., k. 60

13. Materiały dotyczące działalności polskich organizacji kulturalnych, społecznych i
politycznych w Belgii, Francji i Szwajcarii w latach 1891-1911.
1891-1911, rkp., odbitka hektograficzna, druk., j. pol., franc., ros., sz., l., k. 96

14. Druki dotyczące polskich organizacji młodzieży szkolnej: Koła Polskiego Czerwonego
Krzyża, Ligi Morskiej i Kolonialnej i inne.
1915 – przed 1939, druk, masz., powiel., sz., l., k. 18

15. Wydawnictwa Związku Młodzieży przy Szkole K. Szlenkiera, nr 1 – 2
1917 – 18, masz. powiel., s. 12+26
16. „Biuletyn Stowarzyszenia Uczestników Walki o Szkołę Polską” Warszawa nr 15 i 16
1939, druk, l., k.4
17. Memoriał postulujący przywrócenie autonomii Polakom w Królestwie Polskim.
ok. 1905, masz., pow., j. ros., k.3.
18. Druki dotyczące wyborów do Dumy
1906, druk, sz., l., k. 16
- D 19. Druki ulotne dotyczące ruchu robotniczego na ziemiach polskich.
Odezwy, deklaracje, interpelacja.
1908-1923, druk, l., k. 14.
20. „Łącznik” Warszawa 1908 nr 9
„Snop” Warszawa 1906 nr 1
„Wojna. Szkice i Obrazki” Warszawa 1918 nr 2
„Życie Gromadzkie” Warszawa 1906 nr 4
Czasopisma
1906-19218, druk, sz., k.81
21. Druki ulotne i broszury z okresu I wojny światowej i pierwszych lat niepodległości.
Odezwy, deklaracje, zarządzenia.
1914-ok. 1919, druk, j. pol., ros., l., sz., k. 41
22. Druki Komitetu Obywatelskiego, Straży Obywatelskiej i Milicji Miejskiej w Warszawie
1916-1916, druk, l., k. 3
23. Druki niemieckie z okresu I wojny światowej
1915-18, druk, j. pol., niem., l., k.11 **Uwaga! duży format**
24. Druki dotyczące wyborów do Rady Miejskiej m.st. Warszawy
Listy wyborecza, odezwy, deklaracja.
1916, druk, j. pol., niem., l., k. 17 **Uwaga! duży format**
25. Materiały dotyczące Legionów Polskich i Józefa Piłsudskiego
Broszury, druki ulotne.
1914-1918, druk, l., sz., k. 39, s. 318
26. Różne gazety z artykułami poświęconymi Józefowi Piłsudskiemu.

- 1929-1935, druk, j. pol., franc., sz., l., k. 37 **Uwaga! duży format**
27. Gazety i czasopisma z okresu I wojny światowej
1915-1917, druk, j. pol., ros., sz., l., k. 174, zob. aneks 2
28. Druki dotyczące plebiscytu i powstań śląskich.
1919-1921, druk, j. pol., franc., l., k. 18. **Uwaga! duży format**
29. Druki dotyczące wyborów do Sejmu
Listy wyborcze, odezwy, deklaracje.
1918-1928, druk, l., k. 46 **Uwaga! duży format**
30. Karty żywnościowe z okresu I wojny światowej i z pierwszych lat niepodległości Polski.
1915-1921, druk, j. pol., niem., l., k. 88
31. Znaczki i nalepki kwest ulicznych organizowanych na cele dobroczynne, oświatowe itp.
1914-1932, druk, l., k. 436.
32. Znaczki, nalepki, druki urzędowe, banknoty itp.
1897-1946, druk, j.a. pol., franc., niem., ros., l., k. 149
33. Drobne druki ulotne, pocztówki.
1902-1918, druk, fotografia, j. pol., niem., ros., l., sz., k. 11
34. Obligacje
1918-1920, druk, j. pol., ros., l., k. 20
35. „Goniec Warszawski” Warszawa 1938, nr 270 - wydanie drugie
„Kurier Poranny”. Dodatek nadzwyczajny Warszawa 16. XII.1922, 16 XII.1923
„Nowy Kurier Warszawski” Warszawa nr 1940
„Zdrój” Poznań 1912 nr 1-2
„Życie Warszawy”, dodatek nadzwyczajny Warszawa 3.V.1945
Gazety i czasopisma
1920-1945, druk, l., sz., k.25 **Uwaga! duży format**
36. „Gazeta Mazurska”. Warszawa-Działdowo nr 15/23
„Mazurski Przyjaciel Ludu” Szczytno 1923 nr 12
Gazety
1923-4, druk., l., k., 11 **Uwaga! duży format**
37. „Gazeta Narodowa y Obca” nr XXXII z dn. 7 maja 1791 r.
Przedruk na pamiątkę Uchwały Konstytucji 3 maja.
1916, druk., l., k. 4 **Uwaga! duży format**

38. „Orzeł Biały” Warszawa t. I (wrzesień) 1819.
1819, druk, l., sz., k. 32
39. „Świat” (Warszawa)
1911-1939, druk, sz., s. 22+24+20+12+19+19
40. „Tygodnik Ilustrowany”.
1905-1939, druk, sz., k. 101 **Uwaga! duży format**
41. „Ziemia”
1911-1934, druk, sz., k. 89
42. Asygnaty kontrybucyjne
1942-1943, druk, l., k. 4
43. Książki i broszury.
1903-1939, druk, j. pol., niem., sz., l., s. 439, k. 30

ANEKS 1

J. 6. Korespondencja

Wychodząca

- Księgarnia Kwiatkowskiej w Łukowie b. d., l. 1.
Henryk Kopia 1933, l. 1

Wpływająca

- Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 1918, l. 1
Ludwik Bernacki 1934, 1936, l. 2
Ignacy Chrzanowski 1932-1935, l. 7.
Towarzystwo Pomocy dla Niezależnych Uczniów Szkoły E. Rontalera w Warszawie
1916, l. 1
Gebethner i Wolf. Księgarnia 1915, l. 2

ANEKS 2

J.27. Gazety i czasopisma z okresu I wojny światowej

- „Dla Ojczyzny” Warszawa 1916 nr 8
„Dziennik Narodowy” Piotrków 1916 nr 217
„Dziennik Polski”, dodatek specjalny: „Wojna 1914-1915” Częstochowa/ nr 1915
„Dziennik Zarządu Miasta Stołecznego Warszawy” Warszawa 1917 nr 26
„Gazeta Ludowa” Lublin 1916 nr 1
„Harcercz” Warszawa 1917 nr 3
„Ilustrowany Kurier Wojenny” Bytom 1915 nr 9
„Ilustrowany Tygodnik Polski” Kraków 1915 nr 7, 9

„Miesięcznik Młodzieży Polskiej” Warszawa 1917 nr 1
 „Na Wyżyny” 1917 nr 1
 „Niepodległość” Warszawa 1915 nr 10
 „Ogonek” Piotrograd 1915 nr 14
 „Polak” Warszawa 1915 nr 1; 1916 nr 1
 „Polska” Warszawa 1917 nr 1
 „Polska Ludowa” Lublin 1916 nr 16
 „Rząd i Wojsko” Warszawa 1916 nr 1
 „Sprawa Polska” Lublin 1915 nr 4; 1916 nr 10
 „Strażnica” Łódź 1916 nr 6-7
 „Wiadomości Polskie” Piotrków 1915 nr 40-1
 „Wici” Warszawa 1916 nr 14
 „Wyzwolenie” Warszawa 1915 nr 1

Wykaz czasopism znajdujących się w całej spuściźnie Józefa Helczyńskiego

„Biuletyn Stowarzyszenia Uczestników Walki o Szkołę Polską” Warszawa 1939 nr 15 i 16, j.a. 16.
 „Biuletyn Związku Stowarzyszeń Polskiej Młodzieży Postępowej” Leodium 1909 czerwiec, j.a. 13.
 „Cyklista” Warszawa 1892, j.a. 9
 „Dla Ojczyzny” Warszawa/ nr 8/1916 nr 8, j.a. 27
 „Dziennik Narodowy” Piotrków 1916 nr 217, j.a. 27
 „Dziennik Polski”, dodatek specjalny: „Wojna 1914-1915” Częstochowa/ nr 1915 j.a. 27.
 „Dziennik Zarządu Miasta Stołecznego Warszawy” Warszawa 1917 nr 26, j.a. 27.
 „Dzwon Polski”, jednodniówka Warszawa 13.XII.1914, j.a. 12.
 „Gazeta Ludowa” Lublin 1916 nr 1, j.a. 27.
 „Gazeta Mazurska”. Warszawa-Działdowo nr 15/23, j.a. 36.
 „Goniec Warszawski” Warszawa 1938, nr 270 - wydanie drugie j.a. 35
 „Harcerz” Warszawa 1917 nr 3, j.a. 27.
 „Ilustrowany Kurier Wojenny” Bytom 1915 nr 9, j.a. 27.
 „Ilustrowany Tygodnik Polski” Kraków 1915 nr 7, 9, j.a. 27.
 „Kolarz, Wioślarz, Łyżwiarz”. Dodatek nadzwyczajny. Warszawa 17 XII 1900, j.a. 8.
 „Kurier Poranny”. Dodatek nadzwyczajny Warszawa 16. XII.1922, 16 XII.1923. j.a. 35.
 „Kurier Warszawski” Warszawa 1906 nr 112; 1916 nr 319; 1935nr 130, j.a. 18, 8, 26.
 „Łącznik” Warszawa 1908 nr 9, j.a. 20.
 „Mazurski Przyjaciel Ludu” Szczytno 1923 nr 12, j.a. 36.
 „Miesięcznik Młodzieży Polskiej” Warszawa 1917 nr 1, j.a. 27.
 „Na Wyżyny” 1917 nr 1, j.a. 27.
 „Nowy Kurier Warszawski” Warszawa nr 1940, j.a. 35
 „Niepodległość” Warszawa 1915 nr 10, j.a. 27.
 „Oeuvre de Saint-Casimir” Paryż 1900, 1907, 1909, j.a. 13.
 „Ogonek” Piotrograd 1915nr 14, j.a. 27.
 „Orzeł Biały” Warszawa 1819. j.a. 38.

„Polak” Warszawa 1915 nr 1; 1916 nr 1, j.a. 27.
„Pologne Litteraire” Warszawa 1932 nr 75, j.a. 26.
„Polska” Warszawa 1917 nr 1, j.a. 27.
„Polska Ludowa” Lublin 1916 nr 17, j.a. 27.
„Przegląd Pedagogiczny” Warszawa 1932 nr 35, j.a. 12.
„Rząd i Wojsko” Warszawa 1916 nr 1, j.a. 27.
„Samorząd” Warszawa 1917 nr 1, j.a. 15.
„Snop” Warszawa 1906 nr 1, j.a. 20.
„Sprawa Polska” Lublin 1915 nr 4; 1916 nr 10, j.a. 27.
„Strażnica” Łódź 1916 nr 6-7, j.a. 27.
„Świat” Warszawa 1911 nr 52; nr specjalny z 30 XI 1912; 1915 nr 19, 46; 1916 nr 19; 1939 nr 29, 32, j.a. 39.
„Światowid” Kraków 1935 nr 21 j.a. 26.
„Tygodnik Ilustrowany” Warszawa 1905 nr 44; 1915 nr 34; 1916 nr 1, 46, 48; 14, 42, 1921 nr 44; 1930 nr 33, 34, j.a. 40.
„Tygodnik Powszechny” Warszawa 1957 nr 47, j.a. 12.
„Wiadomości Polskie” Piotrków 1915 nr 40-1, j.a. 27.
„Wici” Warszawa 1916 nr 14, j.a. 27.
„Wiek” Warszawa 10 XII 1900, j.a. 8.
„Witeź” Warszawa 1908 nr 1,2, j.a. 20
„Wojna. Szkice i Obrazki” Warszawa 1918 nr 2, j.a. 15.
„Wyzwolenie” Warszawa 1915 nr 1, j.a. 27.
„Zdrój” Poznań 1912 nr 1-2, j.a. 35.
„Ziemia” Warszawa 1911 nr 36; 1923 nr 6; 1933 nr 5-6; 1934 nr 9, j.a. 41.
„Życie Gromadzkie” Warszawa 1906 nr 4, j.a. 20.
„Życie Warszawy”, dodatek nadzwyczajny Warszawa 3.V.1945, j.a. 35.

